

J oan Antoni Eixarch *et alii*
Catàleg de benefactors
de la cartoixa de Portaceli

(1272 – 1688)

copiat per Josep Pastor entre 1780 i 1781

Edició a cura
d'Albert Ferrer Orts,
Estefania Ferrer del Ríó i Francisco Fuster Serra

VNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

2020

*f*onts històriques valencianes

*Directors de la col·lecció
Antoni Furió i Enric Guinot*

© Albert Ferrer Orts, Estefania Ferrer del Río i Francisco Fuster Serra, 2020

© D'aquesta edició: Universitat de València, 2020

Disseny de la col·lecció: J.P.

Il·lustració de la coberta:

*Retaule dels Set Sagraments (detall), de Gherardo di Jacopo di Neri,
Stamina (ca. 1396), Museu de Belles Arts, València*

Coordinació editorial: Maite Simón

Correcció: Pau Viciano

Maquetació: Inmaculada Mesa

ISBN: 978-84-9134-579-4

Dipòsit legal: V-2099-2020

Impressió: Guada Impressors, SL

Y así [Joan Antoni Eixarch] merece mucho agradecimiento, principalmente de los padres archiveros, por la luz que les dexó.

JOAN BAPTISTA CIVERA

P ròleg

El valor d'un document històric pot mesurar-se de molt diverses maneres. Importa, per descomptat, el seu contingut: la informació que atresora; com més allunyada en el temps siga la matèria de què tracte, tant més preciosa per la freqüent inòpia de notícies. També compta —i molt— la seua singularitat. Aquest aspecte pot derivar de dues circumstàncies diferents: el deficient, o nul, estat de conservació de la «família documental» de la qual el supervivent va formar part un dia, o el caràcter únic que ja inicialment posseïa, la qual cosa, en absolut, no està renyida amb l'existència de còpies més o menys fidels d'aquest original. L'afecte amb el qual ha estat tractat pel seu autor o pel seu patrocinador, i el respecte que els seus posseïdors han dispensat al seu cos és, sens dubte, un aspecte rellevant de la consideració que la font ens acaba mereixent. La seua lluminositat, la seua disposició per traslladar-nos a un temps que mai podrem contemplar amb els nostres propis ulls i per suggerir-nos molt més d'allò que el ressò sord d'unes paraules caigudes en desús denota és, potser, l'últim tret que l'historiador-orfebre pesa abans de donar una qualificació a allò que té a la vista.

Crec que al *Catalogus benefactorum domus Portae-Coeli* no li falta cap de les característiques d'un document genuïnament valuós: integritat, respecte minucios a l'original, informació copiosa sobre un temps remot, contingut excepcional, excel·lent grau de conservació de l'exemplar, etc. Es tracta d'una font estimulante i inspiradora que ha tingut la fortuna de ser rescatada, abordada i editada per un brillant equip d'investigadors format per Francisco Fuster Serra, Estefania Ferrer del Río i Albert Ferrer Orts. De les vicissituds, localització actual i mans que van contribuir a la confecció d'un registre tan excepcional com aquest, dona completa relació l'estudi preliminar que els seus autors han anteposat a la seua rigorosa transcripció del mateix. La seua redacció va ser iniciada cap a 1554 per dom Joan Antoni Eixarch (1500-1565), prior (d. 1530) i arxiver de la cartoixa de Porta Coeli (Serra, Camp de Túria, València), i va ser continuada per diversos monjos amb anotacions que arriben fins 1688. Al començament de la

penúltima dècada del Set-cents —entre els anys 1780 i 1781, concretament— dom Josep Pastor va decidir passar a net el treball d'Eixarch i la informació afegida fins a finals del segle XVII. Aquest exemplar —l'únic material que ha arribat fins a nosaltres, ja que els restants que sabem que es van compondre, s'han perdut— es conserva a hores d'ara a l'Arxiu Històric del Reial Convent de Predicadors de València, i és el que hui s'ofereix a la consideració dels estudiosos i dels lectors.

Com *Copia fiel del catálogo de benefactores que, de su propia mano, escribió el venerable padre dom Antonio Juan Eixarch (...)*, la versió de Pastor respecta *ad unguem* la forma i contingut del model, de manera que, d'una banda, disposem del treball cronístic de dom Eixarch, amb notícies que van des de la fundació i primeres donacions a la cartoixa pel bisbe Andreu d'Albalat (1272) fins a l'any 1559 —últim en què potser es percep la seua personal cal·ligrafia— i, d'altra, comptem amb l'elenc de notícies afegides amb posterioritat fins 1688, en les tres llengües originals de la redacció: comentaris llatins, unes quantes notes —sovint, les introduccions dels assentaments, probablement afegides pel propi Pastor— en llengua castellana, i el gruix del cens de benefactors, redactat en valencià, un tret que, sens dubte, atorga encara més gran originalitat a un tipus d'empresa que, generalment, solia cisellar-se, tota ella, en llengua llatina per tal d'assegurar, també mitjançant aquest tipus de garanties formals, la perdurabilitat de l'obra. Aquest catàleg de benefactors —és de creure que exhaustiu fins a la data que figura a la seua clausura— presenta i ens proposa un *ordo lectionis* perfectament compatible amb les intencions del seu autor. Dom Joan Antoni Eixarch no aspirava a inventariar els llegats, propietats i drets que generosos donants havien posat a disposició de la cartoixa. Tampoc desitjava compondre una mena de *llibre de la vida* (Apocalipsi, 17: 8), glossant la santedat i virtuts cristianes dels afavoridors del seu cenobi. Desitjava compondre —no tinc el menor dubte de tot això— una crònica temàtica de la cartoixa de Porta Coeli, com a complement necessari —imprescindible, fins i tot— d'una futura història del monestir.

Amb sensibilitat d'historiador —o de cronista, si es prefereix— dom Joan Antoni Eixarch va retre un inestimable servei al coneixement precís del nostre passat, reunint detalls, referències i dades que, d'una altra manera, s'hagueren perdut irremissiblement. Les notícies reunides per Eixarch i els seus epígons són extraordinàriament variades. Les donacions i llegats constitueixen el nucli de la informació, però també hi consten les relíquies i les obres d'art que van enriquir el patrimoni material i espiritual del monestir, les visites a la cartoixa o les relacions personals i familiars entre benefactors, així com la identitat de seus marmessors. El catàleg demostra que al segle XV, amb més de 120 entrades, seguit del Cinc-cents, amb les seues gairebé 90, van ser les dues centúries clau de l'interès Portaceli va despertar en la societat valenciana medieval i moderna. Tal vegada m'objectaran que no he pres en consideració el valor d'allò llegat

—importantíssim, tot i que curt en nombre de donacions, durant els segles XIII i XIV— però no és aquest l'assumpte que ara mateix tracte d'emfasitzar, sinó l'arrelament de la institució i de l'ordre mateixa dins de l'humus social de l'època. En aquest sentit, dins d'un cens format per vora 800 benefactors, crida poderosament l'atenció la presència d'alts segments —encara que no els més elevats— així com l'absència —crec que perfectament explicable, donada la vocació eremítica i rural de l'ordre— dels estrats mitjans i populars de la societat valenciana medieval i moderna.

Entre els benefactors de Porta Coeli figuren membres de la família reial, com en Jaume Pérez —nét de Jaume el Conquistador— i la seua esposa, na Sancha Ferrandis, aristòcrates com el vescomte de Xelva o la comtessa de Teranova, arquebisbes, bisbes i altres autoritats religioses i civils —el governador Joan Llorens de Vilarasa, per exemple— però el to general l'aporten, més aviat, els senyors i senyores d'Alcalà, l'Alcúdia, Andilla, Bétera, Beselga, Burjassot, Estivella, Godella, Manises, Massamagrell, Nàquera, Parcent o Pedralba fins a compondre un conjunt de 40 individus. També figuren prop de 45 notaris, una trentena de sacerdots, 26 mercaders, 25 juristes, entre els quals hi ha 14 doctors en dret, 22 ciutadans, 18 cavallers i res menys que 9 comanadors de diversos ordes militars: els sectors inferiors de la noblesa valenciana, front, amb prou feines, a 7 apotecaris, 4 llauradors, 2 argenters, 2 fusters, 1 forner, 1 cirurgià i un curiós matrimoni morisc de Serra, format per Antoni Rami i Grayda Curcuja, les eines dels quals, valorades en 200 lliures, van quedar en mans de la cartoixa l'endemà de l'expulsió.

No va ser la cartoixa de Porta Coeli, com veiem, ni una institució «popular», ni tampoc fàcilment compatible amb l'espiritualitat «de masses» que, anys després, promourà el Concili de Trento. Potser aquí radique una part del accentuat declivi que percebem en les donacions a la institució durant el segle XVII: no més enllà de tres dotzenes i mitja. La seua religiositat, minoritària i aristocratitzant, pertanyia, en efecte, a un ideal de *contemptus mundi* que aviat seria escombrat i arraconat en la lleixa de les velleses per la nova sensibilitat que, molt millor que altres personalitats i ordres religioses, representaren, per exemple, Francesc de Borja i la Companyia de Jesús. Hem d'agrair, doncs, a Francisco Fuster, a l'Albert i a Estefania Ferrer la delicadesa i eficàcia d'un treball que, des d'una perspectiva essencialment inèdita i original, ens permet entreveure, amb una clarividència poc comuna, trets essencials de la societat i de la religiositat valencianes durant el dilatat lapse que s'estén, principalment, entre els regnats de Pere III el Gran i Carles II l'Embruixat.

PABLO PÉREZ GARCÍA
Universitat de València
València, 27 de maig de 2019

*E*studi introductori

Poques fundacions monàstiques valencianes poden presumir de tenir una història tan dilatada com la cartoixa de Santa Maria de Portaceli, ubicada en la vall de Lullén a Serra (Camp de Túria) i, per consegüent, en el cor de la Calderona des de 1272, només 34 anys després de la conquesta de la ciutat de València per Jaume I. Els seus fundadors foren el bisbe fra Andreu d'Albalat i el capítol de la Seu, convertint-se els successius monarques d'Aragó en protectors seus. Tanmateix, el 1301, na Sància Ferrandis, muller de l'infant en Jaume, reclamà els drets sobre Lullén i hagué d'intervenir Ramon Despont com a bisbe de València perquè aquests passaren definitivament als monjos, si bé la demandant es reservà des d'aleshores el patronat honorífic i títol de fundadora.

La seua història ha estat gairebé paral·lela a la del regne de València (1238-1707), si bé és cert que tingué continuació fins a l'exclaustració definitiva el 1835 i, posteriorment, ha tornat a exercir la funció perquè fou concebuda des del 1944 fins a l'actualitat, malgrat que la donació data de 2 anys més tard. *Grosso modo*, quasi sis segles i mig de vida en comunitat sota la regla de don Guig I (les *Consuetudines Cartusiae*), inspirada al seu torn en l'experiència eremítica i cenobítica del seu sant fundador en el desert de Chartreuse (el Delfinat, França), Bru de Colònia, des del 1084. Circumstàncies que han fet que les seues vestustes dependències s'hagen conservat durant centúries per a la funció perquè foren originalment concebudes i, alhora, s'haja convertit en l'única casa masculina de l'orde a terres valencianes, i la degana a la península Ibèrica a hores d'ara, ja que la seua versió femenina també hi és a la Tinença de Benifassà des del 1967.

En aquest context, el de la seua organització i administració per a poder subsistir-hi durant tant de temps en estricta clausura segons els costums cartoixans, és on cal situar el text que ara presentem, transcrit i comentat críticament pels autors d'aquesta edició. En realitat un extracte del llibre *Registro antiguo*, ff. 289-322, confeccionat principalment per Joan Antoni Eixarch (monjo entre 1516 i 1565),

continuat per altres amanuenses posteriors, i copiat entre 1780-1781 per fra Josep Pastor. Un retrat o foto fixa, al capdavant, de la societat valenciana d'època foral tan preocupada per allò material segons el seu lloc i paper en la jerarquia social de l'Antic Règim com, òbviament i sobretot, per allò espiritual i el més enllà després de la mort. Des d'aquest punt de vista, tal com es veu a mesura que avança el text, i recollim en un exhaustiu índex antroponímic i toponímic final, hi apareixen nombrosos homes, dones, institucions, edificis, obres d'art, relíquies, termes, partides i localitats de la nostra geografia, en particular del cap i casal, d'altres indrets de la Corona d'Aragó i, per descomptat, del mateix monestir; un panorama que dimensiona el prestigi que assolí el cenobi a poc a poc fins a consolidar-se com un dels més importants del regne sense cap mena de dubte.

Aquest treball, però, s'emmarca en el procés de recuperació de la memòria silenciosa de Portaceli a les portes del seu 750 aniversari que inicià en el seu dia F. Tarín y Juaneda (1897, reed. 1986), continuaren M. E. Ribes Traver (1998) o J. V. Ferre Domínguez (2004) i que sobredimensionà extraordinàriament F. Fuster Serra (1994, reed. 2003, i 2012), l'historiador de l'art valencià que millor coneix la casa de Serra. A ells, particularment al darrer, coautor d'aquesta transcripció crítica, els ho devem quasi tot, perquè els principals escrits que encara es conserven de la cartoixa mai no foren impresos, mai no traspasaren els llindars dels seus murs fins a la desamortització i, a conseqüència d'aquesta, hi resten dispersos en arxius, biblioteques i col·leccions particulars o, fins i tot, s'han perdut per sempre, malauradament.¹

Seria injust no recordar ara i ací als cronistes i copistes cartoixans, no sempre anònims, que dedicaren part dels seus quefers i esforços intel·lectuals a bastir i transmetre la seua història i les biografies dels monjos il·lustres que l'anaren habitant. Noms com els dels PP. Joan Baptista Civera (profes de Portaceli), Joaquim Alfaura (profes de Valldecris),² principalment, o els mateixos Eixarch i Pastor (professos també de Portaceli), com tants altres menys coneguts com igualment importants, ens deixaren com a veritables joies els seus manuscrits, fonts al remat d'obligada consulta, ja que, mentre els composaren, pogueren consultar

¶¹ No podem obviar altres esforços per a donar a conèixer Portaceli en els darrers lustres, casos del Congrés Internacional sobre les Cartoixes Valencianes, celebrat simultàniament al Puig de Santa Maria, Altura i Serra l'abril de 2003 i les seues actes, editades en 2004, com tampoc tres publicacions de caire divulgatiu, com A. FERRER ORTS, J. M. GÓMEZ I LOZANO I F. ORTS HURTADO (coords.), *Les cartoixes valencianes. Guia* (ed trilingüe), el Puig, Ajuntament del Puig, 2003, A. FERRER ORTS (coord.), «Les cartoixes valencianes. El silenci de la memòria», *Saó*, 38 (monogràfic), 2006 i J. HOGG i G. SCHLEGEL

(eds.), *Monasticon Cartusiense*, vol. IV, *España: Pars I*, Provincia Cataloniae, *Analecta Cartusiana*, 185:4, Salzburg, Universität Salzburg, 2006, pp. 72-107.

¶² Com a resum actualitzat de les seues personalitats i obres, vegeu l'interessant estudi de J. V. FERRE DOMÍNGUEZ, «Civera i Alfaura: els cronistes de les cartoixes valencianes», dins A. FERRER ORTS, J. M. GÓMEZ I LOZANO I E. FERRER DEL RÍO (dirs.), *Actes del seminari Bonifaci Ferrer (1355-1417) i el seu temps*, *Analecta Cartusiana*, 338, Salzburg, Universität Salzburg, 2018, pp. 99-121, en què recull a més tota la bibliografia sobre tots dos cronistes i les seues circumstàncies.

el seus rics arxiu i biblioteca. A partir d'ells, nombroses còpies amb major o menor fortuna anaren circulant i ajudant a conèixer la seua importància perquè el monestir no caigués en l'oblit.

Des d'aquesta mena de privilegiada talaia només ens resten els agraïments: al Dr. Alfonso Esponera Cerdán OP que ens facilités la consulta del manuscrit objecte d'edició, conservat en l'Arxiu dels PP. Predicadors de València, així com al Dr. Vicent Pons Alós la consulta de *Varia Portaceli* de l'Arxiu de la Catedral de València, en què es troba una còpia semblant més acotada que transcrigué i utilitzà Tarín y Juaneda en el seu dia, puix sense la seua predisposició i col·laboració aquesta obra no hagués estat possible de cap manera. Finalment, al Dr. Pablo Pérez García, bon coneixedor de la societat valenciana d'època foral que tan bé retrata aquesta obra, la seua gentilesa per haver-se fet avant quan li proposàrem la redacció del pròleg, i a Publicacions de la Universitat de València que considerés la seua publicació en la col·lecció Fonts Històriques Valencianes, particularment als Drs. Enric Guinot i Antoni Furió, perquè aquesta puga arribar en condicions al potencial lector interessat en el coneixement de la cartoixa de Portaceli i també la societat valenciana d'aquell temps, sense la qual no hagués sobreviscut durant tantes centúries.

DOM JOAN ANTONI EIXARCH, AUTOR PRINCIPAL
DEL *CATALOGUS BENEFACTORUM DOMUS PORTAE-COELI*

Eixarch —a vegades se'l menciona Exarch, inclús com Antoni Joan— va nèixer a València el 1500 al si d'una família de comerciants, fou germà d'Àngela, la mare de sant Lluís Bertran, per tant fou oncle del frare dominicà. Ingressà a Portaceli amb només 16 anys (13 de setembre de 1516), professà el 14 de setembre de 1517 i va permanèixer en la cartoixa fins la seua mort el 3 d'octubre de 1565, en paraules del pare Pastor; encara que en *Varia Portaceli* (*Monachi domus Portacoeli*, sembla que escrit fins al 1563 pel propi Eixarch) s'esmenta —segons Tarín y Juaneda— en anotació afegida de mà diferent que fou el mateix dia, però de 1561. En realitat, es tracta d'una deficient transcripció seua atesa la petita cal·ligrafia de l'apunt i, com a conseqüència, cal donar per bona la de 1565, per altra banda comunament acceptada en les fonts de l'orde, començant per Civera i després pel propi relat del P. Pastor: «(...) tenía 16 años y 3 meses de edad cuando vistió el ábito en Portaceli en 13 de setiembre de 1516. Profesó en 14 de setiembre de 1517. Fue elegido prior <el> día de San Vicente Ferrer de 1530. Murió en 3 de octubre de 1565». És a dir, passà vora de mig segle entre els seus murs ocupant diverses responsabilitats a pesar de la seua delicada salut (no debades estigué 20 anys reclòs en la seua cel·la per aquest motiu), inclosa la de prior entre 1530 i 1533. Entre eixos càrrecs destaca el d'arxiver, la qual cosa li va possibilitar familiaritzar-se amb

la documentació, ja secular aleshores, del cenobi i extraure notes força interessants sobre la seua història, monjos, benefactors..., gràcies a algunes de les quals (*Liber benefactorum domus Portacoeli*, *Priores Portacoeli*, *Monachi domus Portacoeli*, *Conversi domus Portacoeli*, *Donati domus Portacoeli*, *Substantial* o *Registrum* y *Annotationes ad martyrologium romanum*³) van nodrir-se els manuscrits d'altres pares arxivats sense necessitat de tornar a escorcollar amb profunditat els armaris i les prestatgeries i, com és palés, formen part de la informació d'aquesta còpia de dom Pastor. Tot i això, cal considerar alguns d'aquests textos com a anotacions mai no com a obres en si mateixes, aspecte que amb massa freqüència confonen els historiògrafs cartoixans i susciten la confusió.

Precisament el P. Josep Pastor refereix, més bé es pregunta, que la lletra d'Eixarch es distingeix en aquest text fins a l'anotació de 1559 (criteri que pren de Civera), que pogué començar la seua redacció el 1554 i que inclús pogué seguir-la fins el 1562, dades que cal donar per vàlides en revisar novament altres dels seus escrits conservats en la seu de València atribuïts a ell que, tot cal dir-ho, no van signats encara que tenen en comú pertànyer a una única mà.

No tenim constància del text original de dom Eixarch, potser desaparegut com tants altres de semblants, per la qual cosa esdevé una font de primer ordre la còpia fidedigna que en féu en les acaballes del segle XVIII el P. Pastor. Una singularitat del mateix és la llengua en què majoritàriament apareix escrit, en valencià, tret d'algunes anotacions en llatí i d'altres fetes en castellà per diversos monjos amb posterioritat seguint fil per randa el seu propòsit original; cosa que contrasta

¶ ³ Alguns d'aquests escrits apareixen recollits en J. O. PUIG-RIGAU, *Escritores cartujos de España (edición corregida y aumentada 1976)*, t. I, Analecta Cartusiana, 161, Salzburg, Universitat Salzburg, 2001, pp. 71-72. Recollim ací el que diu d'ell don Joan Baptista Civera en la *Segunda parte de los Anales de la presente casa de Portaceli... [1645-1653]*, concretament en el 'Catálogo de los religiosos eminentes en letras': «Joan Antonio Exarch, hermano de la madre de san Lluís Bertran, tomó el hábito el año 1516. Después, fue prior tres años y, quando le eligieron, no tenía más que treyn-ta años (cosa pocas vezes usada). Padeció largas enfermedades de estómago y cabeza con mucha paciencia y sufrimiento. No salió de la celda de la 'V' en veynte años, allí le dezían missa cada día en su oratorio. Murió el año 1565. Tuvo suficiencia de letras y no poca noticia de historia eclesiástica, por lo qual hizo unas anotaciones muy doctas al *Martyrologio romano* sin haver alcanzado los tomos de Lipomano, Surio, Baronio y otros muchos autores que, después, han escrito vidas

de santos. Y assí es de alabar su trabajo por haver sido el primero que le enprendió y le quadran con tanta razón (si no mayor) las palabras que dixo el cardenal Baronio en alabança del Doctor Joan Molano, por haver hecho otras semejantes <a>notaciones al *Martyrologio* de Usuardo. '*Qui primus* (dize) *omnium in densissimam sylvam istam falcem missit*'. Pero lo que este venerable más trabajó fue en nuestro archivo, pues hizo el libro llamado *Substantial*, donde están registrados todos los censos que la casa tiene. Continúo el *Libro de los benefactores*, que empensó el prior don Pedro Ferrer el año 1431, y le prosiguió hasta el año 1559. También los catálogos de los priores, de los monges, frayles y donados, todos son escritos de su mano, y assí los hizo de principio (o lo que yo más creo), continuó los antiguos con grande estudio. Por lo qual digo que si no fuera por su diligencia huviere gran confusión en nuestro archivo. Y assí merece mucho agradecimiento, principalmente de los padres archiveros, por la luz que les dexó» (pp. 301-302).

amb el text dels apunts anomenats *Liber benefactorum domus Portacoeli* de la catedral de València, escrits en llatí exclusivament i sense relacionar al marge l'any a què pertanyen. Al remat, com ja s'ha esmentat, el fragment que inserta Tarín y Juaneda en la seua monografia de Portaceli com a part de l'apèndix documental, afegint-hi —ara sí— els anys al marge que ell considerà adients, per la qual cosa hi ha diferències entre el que va publicar el 1897 i aquesta còpia que presentem. Tanmateix, com podem entendre aquest breu text catedralici? Molt probablement foren extractes, és a dir, anotacions que Eixarch anava fent pacientment mentre escorcollava la documentació de l'arxiu de la fundació de la serra Calderona i que, més tard, utilitzaria per a bastir d'una forma ordenada i raonada si era el cas el seu relat, insert en l'anomenat *Registro antiguo* entre els ff. 289 i 312, tal com manifesta dom Pastor, el seu copista.

El valor d'aquesta transcripció que ara presentem és, sens cap mena de dubte, que hi apareixen molts dels benefactors de Portaceli —segurament els principals— en un ventall cronològic que abasta 416 anys (des del 1272 fins al 1688), per la qual cosa s'endevina amb claredat a través d'ella el retrat fidel d'una bona part de la societat valenciana d'aquest període, així com les relacions socioeconòmiques, espirituals i, fins i tot, artístiques que van mantenir secularment amb els successius conventuals.⁴

No és, al capdavant, una història de Portaceli en el sentit ampli del terme, ni tampoc era segurament eixa la darrera voluntat d'Eixarch i dels amanuenses que hi continuaren després el seu treball, de fet hi havia hagut intents anteriors per a concretar (i controlar de la dispersió) el que deien els documents que s'anaven acumulant sense solució de continuïtat a l'arxiu de la fundació, com féu abans dom Pere Ferrer —prior entre 1424 i 1448, segons Civera— a títol d'exemple. Era més bé una tasca que calia fer per allò de saber què havia anat enriquint la casa, quins privilegis tenia i calia defensar, quines obligacions tenia respecte als benefactors i quins béns seguir administrant a canvi, clar està, de complir i fer complir les darreres voluntats dels donants, fent partícep puntualment, si de cas, al mateix capítol general de l'orde. Ara bé, el relat també se n'ix a vegades d'aquest tenor i ofereix algunes informacions que poden considerar-se pròpiament històriques, una eina en què també hagué de participar el P. Civera —el cronista per antonomàsia de Portaceli— i que utilitzà més o menys puntualment per a redactar les seues obres atesa la seua precisió.⁵

¶⁴ E. M. RIBES TRAVER, *Los anales de la cartuja de Porta-Coeli*, col. Documents històrics, València, Institució Alfons el Magnànim, 1998, pp. 20-28, aporta una visió panoràmica sobre les diverses motivacions d'aquests manuscrits i els seus autors.

¶⁵ J. V. FERRE DOMÍNGUEZ, *Joan Baptista Civera, el cronista de Portaceli*, Analecta Cartusiana, 219, Salzburg, Universitat Salzburg, 2004, pp. 41-44.

En les altres dos grans cartoixes de Valldecris (Altura, 1385) i Aracristi (el Puig de Santa Maria, 1585) coneixem dos manuscrits que tindrien una funció semblant: Archivo Historico Nacional (=AHN), Madrid, Clero, còdex núm. 1.149-B: F. MARQUÉS *et al.*, *Sumari de la fundatio y edifiicatio del monestir de Valldecris* [anterior a 1567, amb afegits del segle XVII] i Arxiu del Regne de

El seu valor últim rau en la ingent informació que posa a l'abast dels especialistes en la baixa edat mitjana i l'edat moderna, una font documental de primer ordre que ara ix de l'obscuritat i ajudarà a explicar millor els seus individus i, com a corol·lari, la societat a què van pertànyer.

DOM JOSEP PASTOR, AUTOR DE LA CÒPIA *CATÁLOGO DE BENEFACTORES DE LA CARTOIXA DE PORTACELI*

El P. Pastor no apareix relacionat entre els escriptors cartoixans, només ho fa com a copista el 1766 (*De rebus monasterii Porta-Coeli*, còpia d'un resum enriquit fet pel P. Herrero el 1728 d'un manuscrit anterior anomenat *De Totis* al segle XVII, confeccionat al seu torn pels PP. Civera, Albazete i Pavía) i 1780-1781 pel que fa al text que seguidament es transcriu. Profès de Portaceli i prior de Valldecríst entre 1788 i 1789, sabem que morí el 1801.⁶

A ell li devem la preservació d'aquesta obra que, tret d'un forat en la coberta, es troba en bones condicions de conservació (enquadrada en pergami, 22 × 16 cm, sense guardes, paper engrutat 21,5 × 15,7 cm, cosit i llom de 1,5 cm amb el núm. 14 a tinta negra), escrita amb una cal·ligrafia impecable i versemblança amb el text original que desconeixem, la qual es divideix en dos parts clarament diferenciades: la que transcriu allò escrit per Eixarch (ff. 289-312 del *Registro antiguo*), en 1780 i una extensió de 90 pàgines redactades en tinta negra afectada per l'òxid, i l'escrita amb posterioritat (ff. 312-322 del mateix registre), que acaba en març de 1781 amb un total de 29 pàgines redactades en tinta negra. És per això que Pastor només nomena al pare Eixarch com el seu màxim responsable, si bé és cert que també cita al P. Joan Castro (1485-1566) com a continuador seu, profès al seu torn de Valldecríst i prior de Portaceli entre 1552 i 1554.

Cal esmentar que la darrera pàgina recull una anotació puntual d'un text redactat pel P. Llorenç Zamora (†1583) que sembla un tant desconnec amb l'escrit anterior, sobretot en finalitzar amb ell aquesta obra.

València, Clero, mss., llibre núm. 2.951: H. NAVARRO *et al.*, *Fundación de la cartuja de Ara Christi* [redactat des del primer terç del segle XVII amb afegits fins al segle XVIII]. D'aquest darrer hi ha una transcripció a cura de J. VILLALMANZO CAMENO (ed.), *Fundació de la cartoixa d'Ara Christi*, col. *Fontes Històriques Valencianes*, 16, València, Universitat de València, 2004. L'altre manuscrit referit a Aracristi que intenta seguir les pautes de Civera es troba en l'AHN, Clero, còdex 1.372B: J. B. GINER Y ARAGÓN, *Fundación y progressos de Ara Christi, convento de religiosos cartuxos*, edi-

tat críticament i transcrit per Albert Ferrer Orts, *Analecta Cartusiana*, 196, Salzburg, Universitat Salzburg, 2003. ¶⁶ M. E. RIBES TRAVER, *op. cit.*, pp. 28-34, i J. V. FERRE DOMÍNGUEZ, *op. cit.*, pp. 36-40. Sobre el seu priorat a Valldecríst, vegeu V. SIMÓN AZNAR, *Historia de la Cartuja de Vall de Cristo*, Sogorb, Fundación Bancaja, 1998, p. 271. La data de l'òbit l'aporta F. TARÍN Y JUANEDA, *La cartuja de Porta-Coeli (Valencia). Apuntes históricos*, València, Establecimiento tipográfico de Manuel Alufre, 1897 (ed. facsímil, València, Librerías París-Valencia, 1986), p. 301.

Com acabà aquest manuscrit en mans dels dominicans, ho pot explicar a bon segur la dispersió, no sempre sota ordre ni control, que sofriren els béns mobles de la cartoixa, sobretot des de 1835 en avant. Tal com va succeir amb el manuscrit cabdal de Civera que, finalment, arribà a Nova York fa una centúria aproximadament per motius coneguts des que aparegué sobtadament en una alqueria de Benicalap. Aquest text que ens ocupa, per exemple —ja citat per Tarín y Juaneda el 1897 com a custodiat pels dominicans—, conté enganxada a la coberta interior una quartilla mecanografiada en tinta blava que relata el següent tenor:

ARCHIVO DEL REAL CONVENTO DE PREDICADORES DE VALENCIA. MS 1. 120 páginas sin hojas de guarda. Hoja sin numerar en blanco. De la p. 1 a la 11^a: Copia fiel del *Catalogo (sic) de benefactores*, que, de su propia letra escribió (sic) el V. P. D. Antonio Juan Exarch; y se halla original en el archivo de esta cartuja de Portaceli en el libro intitulado *Registro antiguo* desde el folio 289 hasta el folio 312. P. 120 en blanco.

Potser redactada al principi del segle XX, quan va catalogar-se amb el núm. 18 entre les manuscrits del convent de Sant Domènec de València, en l'actualitat conservat al carrer de Cirilo Amorós, 54 de València.

CRITERIS DE TRANSCRIPCIÓ I EDICIÓ

En l'edició que els presentem a continuació, hi hem aplicat les normes habituals emprades en la publicació de textos de la col·lecció. Hem puntuat a la manera moderna, i accentuat en la forma actual, observant els usos fonètics tant del valencià com del castellà, que són propis del llibre. Del mateix mode, hem normalitzat l'ús de les majúscules i minúscules, i adoptat l'apòstrof per a les elisions, tret d'aquelles que no són admeses en la llengua actual, on les substituïm pel punt volat. Quan la grafia *ll* ha tingut valor geminat, s'ha reemplaçat per *l·l*.

Es respecten, així mateix, les grafies originals, però hem regularitzat *i/j* i *u/v*, a l'igual que l'ús de la *ç* davant de vocal; també les consonants dobles a l'inici d'una paraula es transcriuen com una sola, conservant-les en el cas d'estar enmig de la mateixa. D'altra banda, hem optat per presentar en minúscula els noms de càrrecs o dignitats —exceptuant-hi els noms propis d'esglésies, capelles i/o carrers, en què hem conservat la majúscula en la denominació de, verbigràcia, *Sant/a* o *Nostra Senyora*—. Quant a les formes verbals del verb *haver*, emprades com a auxiliars en 1a i 3a persones del singular del pretèrit perfet compost, si no duen la *h*, van accentuades de la següent manera: *é* i *à*.

Els mots comuns, com, per exemple, *senyor*, *senyora*, *reverend* o *don*, entre d'altres, que s'escriuen generalment abreviats al manuscrit, es desenvolupen sense indicació, el mateix que es fa amb els noms de persona d'ús freqüent —a excepció d'un nom propi en concret que, al desconèixer de quin es tracta, hem optat per afegir-hi els punts suspensius entre parèntesi: *N(...)*—. Tanmateix, les lletres, síl·labes, partícules o paraules que manquen al mateix manuscrit, per un probable oblit dels

copistes, són restituïdes entre < >, les llacunes del text s'han assenyalat entre parèntesis (*en blanc*), i, en cas que estiguen presents errors o faltes manifestes, s'han indicat amb (*sic*); però, quan la restitució és deguda a danys o correccions (generalment cancel·lacions o repeticions dels escrivans), s'adverteix en nota a peu de pàgina. No obstant, les anotacions marginals del text original que els amanuenses copiaren en el manuscrit que editem, les hem respectat tal i com hi apareixen entre [ ].

Respecte a les citacions castellaneres i llatines, que apareixen en cursiva (excepte els títols esmentats dins de la pròpia citació, que apareixeran en lletra redona), s'ha seguit la normativa gramatical corresponent, encara que en algunes paraules corruptes/dubtoses s'ha posat al costat un interrogant (?). Així mateix, en aquells errors manifestes de concordància o que comportaven una interpretació ambigua, s'ha optat per dues opcions de solució: en el cas generalitzat de les abreviatures *fol.*, s'ha desenvolupat la paraula seguint el patró dels amanuenses, qui empenen la forma d'ablatiu *folio* en els exemples en què apareix sencera la paraula; en altres errors en què s'ha hagut de canviar el cas a algun element de la frase per a facilitar la comprensió de la mateixa, s'ha especificat en nota a peu de pàgina. La causa d'aquestes puntuals anomalies, la desconeixem, no sabem si partiren del text original o es deuen als copistes. Així mateix, en el cas del grup *ti* davant de vocal (ex: *Valentia*) es redueix a l'ús de l'època clàssica, del mateix mode que s'ha optat per desenvolupar el diftong *ae* front a la desinència *e* en aquelles paraules en genitiu singular, i *oe* enlloc d'*e* (ex: *Portae-Coeli*). Per últim, les xifres romanes apareixen en versaleta i entre dos punts.

FONTS I BIBLIOGRAFIA

Fonts

- ACV, Mss., 332: Un cartujo de Portaceli, *Vidas de varones ilustres de Portaceli (2ª parte de los Anales de esta casa)*, Juan Bautista Civera, 1653 [1736].
- AHN, Clero, còdex 1.372B: Giner y Aragón, J. B., *Fundación y progressos de Ara Christi, convento de religiosos cartuxos* [ca. 1640-1665].
- Archivo de la Grande Chartreuse, Saint-Pierre-de-Chartreuse, Mss.: Civera, J. B., *Historia brevis foundationis sanctae cartusiae beatae Mariae de Porta-Coeli ac virorum illustrium, qui in ea sanctitate floruerunt* [1629].
- Archivo Histórico Nacional, Madrid (=AHN), Clero, còdex 1.149-B: Marqués, F., et al., *Sumari de la fundació y edificació del monestir de Valldechrísit* [anterior a 1567, amb afegits del segle XVII].
- Arxiu de la Catedral de València (=ACV), *Varia Portaceli*, lligall 72, ff. XXI^r-XXIII^r.
- Arxiu del Regne de València, València, Clero, llibre núm. 2.951: Navarro, H., et al., *Fundación de la cartuja de Ara Christi* [redactat des del primer terç del segle XVII amb afegits fins al segle XVIII].

- Arxiu dels PP. Dominicans, València, Mss., 18: Pastor, J., *Catálogo de benefactores (1272-1688)* [1780-1781], transcripció del *Catalogus benefactorum domus Portae-Coeli* [1563] del P. Joan Antoni Eixarch, continuat per altres cartoixans fins l'any 1688.
- Biblioteca de la Hispanic Society of America, Nova York, Mss., núm. B 1.141: Civera, J. B., *Segunda parte de los Anales de la presente casa de Portaceli. En que se escriben las vidas de algunos religiosos della señalados en santidad, con un catálogo de los que escribieron libros y otro de las fundaciones de la presente provincia* [1645-1653].
- Biblioteca Municipal de Valencia, Valencia, Mss.: Sucías Aparicio, *Los monasterios del Reino de Valencia*, 3 toms, «Monasterios Cartujos: Porta Coeli, Vall de Christi, Ara Christi», t. II [1907].

Bibliografia

- Actas del Congreso Internacional sobre las Cartujas Valencianas*, Analecta Cartusiana, 208, 2 toms, Salzburg-el Puig, Universität Salzburg-Ajuntament del Puig, 2004.
- FERRE DOMÍNGUEZ, J. V., *Joan Baptista Civera, el cronista de Portaceli*, Analecta Cartusiana, 219, Salzburg, Universität Salzburg, 2004.
- «Civera i Alfaura: els cronistes de les cartoixes valencianes», dins A. Ferrer Orts, J. M. Gómez i Lozano i E. Ferrer del Ríó (dirs.), *Actes del seminari Bonifaci Ferrer (1355-1417) i el seu temps*, Analecta Cartusiana, 338, Salzburg, Universität Salzburg, 2018, pp. 99-121.
- FERRER ORTS, A. (coord.), «Les cartoixes valencianes. El silenci de la memòria», *Saó*, 306 (monogràfic), 2006.
- *Bonifacio Ferrer (1355-1417) y su tiempo según sus primeros biógrafos, los cartujos Civera y Alfaura*, Analecta Cartusiana, 336, Salzburg, Universität Salzburg, 2018 (2a ed.).
- «*Christus rex venit in pace, Deus homo factus est*. L'obra de l'aqüeducte de la cartoixa de Portaceli en temps de Francesc d'Aranda (1393-1438)», *Afers*, 94, 2019, pp. 745-766.
- FERRER ORTS, A. i E. FERRER DEL RÍO, «Sant Benet de Mahuella, un priorat desconegut a l'Horta Nord», en *Turisme cultural desenvolupament territorial i sostenibilitat*, Actes del 1r Congrés Universitat de València-Instituts d'Estudis Comarcals, València, Universitat de València, 2013, pp. 223-230.
- FERRER ORTS, A., J. M. GÓMEZ I LOZANO i E. FERRER DEL RÍO (dirs.), *Actes del seminari Bonifaci Ferrer (1355-1417) i el seu temps*, Analecta Cartusiana, 338, Salzburg, Universität Salzburg, 2018.
- FERRER ORTS, A., J. M. GÓMEZ I LOZANO i F. ORTS HURTADO (coords.), *Les cartoixes valencianes. Guia* (ed. trilingüe), el Puig, Ajuntament del Puig, 2003.

- FUSTER SERRA, F., *Cartuja de Portaceli. Historia, vida, arquitectura y arte*, col. Estudios, 5, València, Ajuntament de València, 1994 (reed. 2003).
- *Legado artístico de la cartuja de Portaceli. Obras, iconografía, benefactores y artífices en su contexto histórico*, Analecta Cartusiana, 296, Salzburg, Universität Salzburg, 2012.
- GIMENO BLAY, F. M., *El Compromiso de Caspe (1412). Diario del proceso*, Fuentes históricas aragonesas, 63, Saragossa, Institución Fernando el Católico (CSIC), 2012.
- GINER Y ARAGÓN, J. B., *Fundación y progressos de Ara Christi, convento de religiosos cartuxos*, Ed. a cura d'Albert Ferrer Orts, Analecta Cartusiana, 196, Salzburg, Universität Salzburg, 2003.
- GÓMEZ I LOZANO, J. M., «L'Annunciata de Porta Coeli, una efímera fundació cartoixana en l'Horta de València», *Actes del II Congrés d'Estudis de l'Horta Nord*, València, CEHN, 2004, pp. 129-135.
- GUINOT, E., *Els fundadors del Regne de València. Repoblament, antroponímia i llengua a la València medieval*, col. Biblioteca d'estudis i investigacions, 39-40, 2 vols., València, Ed. Tres i Quatre, 1999.
- HINOJOSA MONTALVO, J., *Diccionario de historia medieval del Reino de Valencia*, col. Historia/Estudios, 4 toms, València, Biblioteca Valenciana, 2002.
- HOGG, J., G. SCHLEGEL (eds.), *Monasticon Cartusiense*, vol. IV, *España: Pars I, Provincia Cataloniae*, Analecta Cartusiana, 185:4, Salzburg, Universität Salzburg, 2006, pp. 72-107.
- MONTERO TORTAJADA, E., «The oligarch and the paintbrushes: a biographical sketch of Andreu Garcia, priest», *Espacio, Tiempo y Forma, Serie VII Historia del Arte*, 1, 2013, pp. 25-43.
- PÉREZ GARCÍA, P., «La nobleza valenciana del Quinientos en su contexto europeo», dins L. Arciniega García (coord.), *Aproximaciones de contexto al catillo palacio de Alaquàs. Sangre, tinta y piedra*, València, Universitat de València, 2019, pp. 11-137.
- PUIG-RIGAU, J. O., *Excritores cartujos de España (edición corregida y aumentada 1976)*, t. I, Analecta Cartusiana, 161, Salzbur, Universität Salzburg, 2001.
- RIBES TRAYER, M. E., *Los anales de la cartuja de Porta-Coeli*, col. Documents històrics, València, Institució Alfons el Magnànim, 1998.
- RUBIO VELA, A., M. RODRIGO LIZONDO, *Antroponímia valenciana del segle XIV. Nòmimes de la ciutat de València (1368-69 i 1373)*, València-Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- SIMÓN AZNAR, V., *Historia de la Cartuja de Vall de Cristo*, Sogorb, Fundación Bancaja, 1998.
- TARÍN Y JUANEDA, F., *La cartuja de Porta-Coeli (Valencia). Apuntes históricos*, València, Establecimiento tipográfico de Manuel Alufre, 1897 (ed. facsímil, València, Librerías París-Valencia, 1986).
- VILLALMANZO CAMENO, J. (ed.), *Fundació de la cartoixa d'Ara Christi*, col. Fonts històriques valencianes, 16, València, Universitat de València, 2004.

Índex

<i>Pròleg</i>	9
<i>Estudi introductor</i>	13
Dom Joan Antoni Eixarch, autor principal del <i>Catalogus benefactorum domus Portae-Coeli</i>	15
Dom Josep Pastor, autor de la còpia <i>Catálogo de benefactores de la cartoixa de Portaceli</i>	18
Criteris de transcripció i edició	19
Fonts i bibliografia	20
TRANSCRIPCIÓ DEL <i>CATÁLOGO DE BENEFACTORES DE LA CARTOIXA DE PORTACELI</i>	23
<i>Índex antroponím</i>	93
<i>Índex toponím</i>	109

fonts històriques valencianes
78.

VNIVERSITAT
D VALÈNCIA
PUBLICACIONS
PUV